

*Д.Ж. Рахматуллаева, PhD докторы, аға оқытушы,
әл-Фараби ат. ҚазҰУ, ЭжБЖМ, Экономика кафедрасы, Алматы қ.*

СТУДЕНТТЕРДІҢ ҮЛГЕРІМІН ОНЛАЙН БАҒАЛАУ ҚҰРАЛДАРЫ

Аңдатпа. Мақалада автор оқу процесінің маңызды элементі бағалау құралдарына назар аударады. Қазіргі күнде ақпараттық коммуникациялық технологиялардың дамуымен дәстүрлі бағалау құралдардың орнына жаңа, заманға сай бағалау әдістері кең таралуда. Салыстырмалы талдау негізінде дәстүрлі және жаңа бағалау әдістері талданып, олардың түрлері, артықшылықтары мен кемшіліктері қарастырылды. Осыған орай, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ оқу процесінде қолдануға ұсынылатын онлайн бағалау құралдары егжей-тегжейлі сипатталды.

Түйін сөздер. Оқу процесі, бағалау құралдары, бағалау әдістері, оқытушы және студент

Соңғы кезде әдістемелік әдебиеттерде оқу процесін жақсартатын әртүрлі әдістердің сипаттамаларын табуға болады. Атап өтсек, тест, портфолио, жоба секілді әдістер өте кең таралды. Олар бағалаудың, мысалы өзіндік жұмыс немесе бақылау жұмысы сияқты, ескірген әдістердің орнын басты десек қателеспейміз. Жаңа әдістер студенттердің әртүрлі жұмыс түрлерінің қол жеткізген нәтижелерін ғана ескеруге емес, алайда, олардың өзіндік шығармашылық қасиеттерін ашуға және дамытуға мүмкіндік бере отырып, сондай-ақ, оларға қол жеткізген нәтижені көрсетуге мүмкіндік береді. Жаңа әдістердің арқасында студенттердің ойлауы, белсенді болуы мен әлеуметтік ортада бейімделуі жеңілденеді, олардың танымдық дағдылары мен шығармашылық қабілеттері дамиды, студенттерге ақпараттық кеңістікте хабардар болуды, өз әрекеттеріне жауапкершілік алуды және өз қызметін болжауды үйретеді. Өз кезегінде, оқытушыға бұл әдістер оқу процесінің дәстүрлі тәсілдері мен түрлерінен бас тартып, сапалы және креативті оқу процесін құруға тамаша мүмкіндік береді.

Сонымен бірге, оқу процесін жаңа бағалау әдістері мен бағалау құралдарын әзірлеу кезінде оқытудың әртүрлі кезеңдерінде талап етілетін күзиреттіліктің қалыптасу деңгейін анықтауда объективтіліктің өткір проблемасы туындайды. Білімді бағалаудың объективтілігін қамтамасыз ететін, сондай-ақ, алған құзыреттілік деңгейлерін анықтауға мүмкіндік беретін дұрыс тестілерді және басқа жұмыс түрлерін құруда белгілі бір қиындықтар бар. Заманауи технологиялық бағалау жүйесі студенттерді өзінің білім алу іс-әрекетін мақсатты қоюдан бастап өзін-өзі көрсетуге дейін құруға және өз пәндік саласында өнімділік, шығармашылық қызметті жүзеге асыруға қабілетті, білім беру процесінің белсенді қатысушысы етеді.

Дәстүрлі бағалау әдістері бағалау үшін әртүрлі әдістер қолданады. Әдетте, бұларға ауызша сауалнама жүргізу, жазбаша жұмыстар өткізу, компьютерлік технологиялар арқылы бағалау жатады. Бұл әдістерді сипаттап кетсек, ауызша сауалнама жүргізу дегеніміз сұрақтарға жауап беру, сұхбат жүргізу, коллоквиум секілді тәсілдерден тұрады. Соңғы екеуі ауызша сауалнаманың күрделі түрлеріне жатады.

Сұхбат – дегеніміз еркін түрде, бір билет мазмұнымен шектелмей, жүзеге асатын, оқытушының студентпен әңгімелесуі. Оның барысында оқытушы оқытылған пәнге қатысты тақырыптарды сұрай отырып, студенттің жалпы оқу бағдарламасы бойынша қол жеткізген жетістіктерінің сапасын нақтылайды. *Коллоквиумда*, әдетте, оқытылған курстың семинар және басқа да тәжірибе сабақтарының тақырыптарына еңбеген бөлімдер, тақырыптар мен сұрақтар, сонымен қатар рефераттар, жобалар және студенттің басқа да жұмыстары талқыланады. Коллоквиумның міндеті студенттердің өзіндік танымдық іс-әрекетін ұйымдастыра білу қабілетін бағалау болып табылады. Бағалаудың бұл түрлерінің басты артықшылықтары:

- біріншіден, ауызша бақылау түрлері студенттердің білімдерін, ойөрісін бағалауға,
- екіншіден, оның жауапты логикалық құрастыра білуін, монолог сөйлеу білігін бағалауға,

➤ үшіншіден, оның басқа да коммуникативті дағдыларын бағалауға мүмкіндік береді.

Студенттерге ұсынылған сұрақтар немесе тапсырмалар бұрын алынған ақпаратты жаңғыртуға бағытталуы мүмкін. Бұл жағдайда жеке құзіреттілік элементтері ғана бағаланады. Егер тапсырмалар мен сұрақтар ақпараттарды беруге, қайта құруға, қалыптастыруға бағытталған проблемалық сипатқа ие болса, онда олар жалпы және кәсіби құзіреттілікті тексеру құралына айналады.

Жазбаша жұмыстар тесттерді, зертханалық сынақтар мен бақылау жұмыстарын, эссе, шығармашылық баяндамаларды (рефераттарды), курстық жұмыстарды, тәжірибелер бойынша есептерді қамтиды. Олардың артықшылықтарының арасында, әдетте, келесілерді атауға болады:

- уақытты үнемдеу;
- барлық оқушыларды бірдей жағдайға қою;
- объективтілік пен бағалаудың дұрыстығын арттыру.

Тесттер (ағылш. *test* - сынақ) – қысқа, стандартталған тапсырмалар, олардың нәтижелері әдетте сандық түрде көрсетіледі және статистикалық өңдеуге жатады. Тесттер төрт негізгі тапсырманы біріктіреді:

- 1) сыналатын адамнан ұсынылған бір немесе бірнеше жауапты таңдауды талап ететін «жабық» пішімді қысқа тапсырма;
- 2) ашық жауап берілген тапсырмалар;
- 3) тізбекті анықтау;
- 4) сәйкестікті белгілеу.

Дұрыс құрылған тест мыналарға ие болуы керек:

- жарамдылық («толық мәнділік», «жарамдылық») – бағалау тапсырмаларының мазмұны тақырыпқа және бағалау тапсырмаларына сәйкес болуы;
- сенімділік – тестілеу орны мен уақытына, сонымен қатар оған қатысушылардың жеке қасиеттеріне тәуелсіз бағалау нәтижелерінің тұрақтылық деңгейі.

Тест терминологиялық аппаратты білуді, заманауи ақпараттық технологияларды пайдалануды және фундаменталды және қолданбалы пәндер саласындағы нақты білімді тексеруге бағытталған бақылаудың қарапайым түрі. Әдеттегідей, тест студенттің тәжірибесін, практикалық дағдылары мен құзіреттіліктерін тексеруге арналмаған, оның білімін бағалаудың тиімді құралы ретінде қарастырылды. 1973 жылы Д. Маклелланд әйгілі «Тестілеу: интеллектке қарсы құзіреттілік» атты мақала жазды; оны құзіреттілікке негізделген көзқарасты қалыптастырудың бастама нүктелерінің бірі болып санайды [1]. Онда көптеген жылдар бойы жүргізілген зерттеулердің нәтижелері бойынша дәстүрлі академиялық қабілеттерге арналған тесттер мен пәндік білім тесттері тиімді жұмыс нәтижелерін немесе өмірдегі жетістікті болжай алмайтыны дәлелденді.

Көптеген қазіргі заманғы ғалымдар мен педагогтардың пікірінше, тесттер студенттердің дағдыларының сәйкес келуін қамтамасыз етпейді және болашақ маманның кәсіби деңгейіне баға беруге мүмкіндік бермейді. Сондықтан тесттер студенттердің нақты өмірлік мәселелерді шешуге, ойлаудың өзіндік ерекшелігін және шығармашылық көзқарасты көрсетуге дайындығын тексеруге жарамайды. Алайда, сертификаттау нысаны ретіндегі тест мұндай қатал және біржақты бағалауға лайық емес деп есептеймін. Бұл сөздің бастапқы мағынасы – бұл сынақ, оның ішінде кәсіби қызметке дайындығын тексеру екенін ұмытпау қажет.

Тест түрлері (оларға енгізілген тест тапсырмаларының сипатына қарай) әр түрлі болуы мүмкін. Мысалы, білім сапасын халықаралық салыстырмалы зерттеулерде бақылаудың тесттік формасы қолданылады, бірақ тест тапсырмаларының өзі проблемалық сипатқа ие, стандартты емес жағдайды модельдейді және типтік оқу міндеттерімен шектелмейді. Нәтижеде, тест тапсырушыларды таныс емес мәселелерді шешу үшін қолданыстағы білім мен дағдыларды

қолдану қажет болатын жағдайға салу шарттары қалыптасады. Егер тест тапсырмасы кәсіби жағдайға еліктесе, онда ол оқу нәтижелерін бағалаудың қазіргі логикасына толық сәйкес келеді.

Зертханалық жұмыс студенттердің алған білімдерін практикада қолдануға дайындығын бағалауға бағытталған ғылыми немесе квазиғылыми эксперимент жүргізуді қамтиды. Ал *бақылау жұмысы*, әдетте, аз ғана сұрақтардан, есептерден немесе тапсырмалардан тұрады, олар орташа қиын, ақылға қонымды жауапты талап етеді.

Эссе мен рефераттың қандай айырмашылығы бар? *Эссе* – бұл тиісті пән, курс немесе модуль оқытушысы ұсынған тақырып бойынша орындалатын шағын көлемді жазбаша жұмыс. Эссенің мақсаты – студенттердің тәуелсіз ойлау және олардың өз тұжырымдарын жазбаша ұсыну қабілеттерін дамыту. Эсседе қойылған проблеманың мәні туралы нақты тұжырымдама жасалады; эссе тиісті пәннің (курстың, модульдің) концепциялары мен аналитикалық құралдарына сүйенген мәселенің тәуелсіз талдауын, қорытындыларды, автордың көзқарасын қамтиды. Эссе жалпы құзырлылықты анықтауға көмектеседі.

Реферат – бұл жазбаша жұмыстың бір түрі, оны дайындауда студент лекцияда егжей-тегжейлі қарастырылмаған, бірнеше әдеби көздерді (монографиялар, ғылыми мақалалар және т.б.) дербес зерттеу, материалды жүйелеу және оны қысқаша мазмұндау тиіс. Реферат студенттердің ғылыми-зерттеу құзіреттілігін қалыптастыру және дамыту, оларды курстық жұмыстарды, дипломдық жұмыстарды орындауға дайындау үшін пайдалы.

Кәсіби білім беру бағдарламалары ұсынатын дәстүрлі бағалау әдістерінің ішінде ерекше *орын алатын* – курстық жұмыс, бұл рефератқа қарағанда, жұмыстың күрделі түрі. Курстық жұмыс – курстың (пәннің) шығармашылық игерілуіне бағытталған өзіндік жазбаша жұмыс түрі; ол студенттерден таңдалған тақырыпты толық ашуды, материалды ұсынудың қисындылығын, жалпылау мен қорытынды жасай білуді талап етеді. Курстық жұмысты (жобаны) орындау мақсаттары келесі:

- 1) студенттердің жалпы және кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру;
- 2) студенттердің шығармашылық бастамасын, тәуелсіздігін, жауапкершілігін және ұйымшылдығын дамыту;
- 3) күрделі аймақтық, салалық және басқа проблемаларды, пәнаралық мәселелерді шешу немесе зерттеу, теориялық және технологиялық аспектілерді практикада қолдану.

Курстық жұмыстың (жобаның) тақырыбы оқытушылармен, жұмыс берушілермен, жұмыспен қамту және еңбек саласындағы мамандармен (кәсіпорындар мен ұйымдармен), студенттердің өздерімен (оның өзектілігі мен сәйкестігін негіздей алу шартында) ұсынылуы мүмкін. Курстық жұмыс дипломдық біліктік жұмыстың (жобаның) ажырамас бөлігі (бөлімі немесе тарауы) бола алады. Өкінішке орай, қазіргі күнде бағалаудың бұл құралы жоққа айналды деуге болады.

Соңғы кезде, еңбек нарығындағы күрт өзгерістерге сай жұмыс берушілердің талаптарын ескеруге бағдарланған *тәжірибе туралы есеп* маңызды бағалау әдістерінің түріне айналды. Бұл бұрыннан қолданыстағы дәстүрлі әдістің бірі болғанымен, осы күнде де оқу процесінің өзекті элементі болып табылады. Тәжірибе туралы есептер студентке оқу және өндірістік тәжірибе барысында алған білімдерін, дағдыларын қорытындылауға мүмкіндік береді. Олар кәсіби өзін-өзі тануды дамытуға ықпал етеді, кәсіби өзін-өзі анықтауды, алған мамандықтың маңыздылығын түсінуді, кәсіби қызметте қалыптасатын қатынастардың көрінісін және кәсіби қызметтің әлеуметтік, экономикалық және экологиялық салдарын көрсетеді.

Жаңа білім беру технологиялары жөнінде айта кетсек, қазіргі жағдайда дәстүрлі бағалау әдістерімен қатар ерекше үміт, құзыреттілікке бағдарланған білім міндеттеріне сай келетін, білім беру технологиялармен байланысты. Оларға *Assessment-орталықтың технологиясын, портфолио, кейс әдісі және жоба құру әдісін* жатқызады [2].

Assessment-орталық – бұл кәсіби іс-әрекеттің жағдайын жаңғыртатын еліктеме ойыны кезінде адамды сараптамалық бағалауға негізделген бағалау рәсімі. Технологияның мәні адамға

оның білімі, дағдылары мен кәсіби маңызды қасиеттерін көрсететін қызметінің негізгі әрекеттерін модельдейтін жаттығулар топтамасын орындауға ұсынылады. Бұл қасиеттердің көріну дәрежесін арнайы әзірленген бағалау критерийлері бойынша дайындалған сарапшылар бағалайды. Assessment-орталық сынақтан өтушілерге арналған әр түрлі тапсырмаларды қамтиды: топтың құрамында шағын жобаны орындау және оны таныстыру, тест тапсырмаларын, кейстерді орындау, кәсіби жағдайды модельдейтін рөлдік мини-ойынға қатысу. Бұл технология кәсіптік білім беруде бүгінгі күні орын алып отырған процесстерге сай келеді. Бағалауды интеграциялау құзіреттіліктердің кешенді сипатына сай келеді, кәсіби жағдайларды еліктеу – студенттерге практикалық тәжірибені беруді, кәсіби іс-әрекетке енуді қамтамасыз ететін білім беру стандарттардың талаптарына, және бақылаудың формасы ретінде алынатын сараптамалық бақылау – бағалаудың сандық тәсілдерінен сапалық әдістерге өту тенденциясына сәйкес келеді.

Келесі бағалау әдісіне *портфолио* жатады – бұл әрбір жеке студенттің нәтижелерінің динамикасын көруге, олардың құзыреттіліктерінің қалыптасқандығын бағалауға мүмкіндік беретін жекеленген бағалау әдістерінің бірі. Портфолио қағазда немесе электронды тасымалдағышта, немесе аралас форматта ұсынылуы мүмкін. Студенттің портфолиосы – оның оқу барысында қол жеткізген жеке білімдік жеістіктерінің жинақтаушы бағалау құралы; иесінің жеке кәсіби және оқу жетістіктерінің динамикасын көрсететін құжаттар жиынтығы.

Кейс әдісі (жағдайды талдау) көбінесе кәсіби білім берудің заманауи талаптарына сай келетін бағалаудың ең перспективті әдісі деп саналады. Бұл шетелдік және отандық тәжірибеде бірдей талап етілетін дағды. «*Кейс*» ағылш. тілінен – қалта, чемодан, портфель деп аударылады, бірақ сонымен бірге, жағдаят, оқиға, жағдай деп те аударылады. Кейс әдісіне негізделген бағалау процесі шынайы оқиғаны елестету болып табылады, тұтастай алғанда шындықтың барабар көрінісін, шағын материалдық және уақыттық шығындар мен оқытудың варианттылығын біріктіреді. Бұл әдістің мәні – бақылау материалы студенттерге проблемалар (жағдайлар) түрінде беріледі, сондай ақ, олардың белсенді және шығармашылық жұмысының нәтижесінде білім мен дағдыларды алуы болжанады: дербес мақсат қою, қажетті ақпаратты жинау, оны әр түрлі тұрғыдан талдау, гипотеза құру, тұжырымдар мен қорытындылар жасау, білім алу процесін және оның нәтижелерін өзін-өзі бақылау.

Жобалық әдіс білім беру технологиясы ретінде өте танымал. Ол қызмет нәтижелеріне жан-жақты, мазмұнды көзқарасты, теория мен практиканы байланыстыруды, кәсіби міндеттерді пәнаралық, жүйелі түрде көруді қамтамасыз етеді. Жобаны құру – жаттығу және бақылау функцияларын орындай алады. Кәсіби білім беру бағдарламаларының игеруін бағалау әдісі ретінде жобаны қорғауды таңдағанда, оның мазмұны студент игеретін мамандықтың қазіргі жағдайымен, жұмыс берушілердің мақсатты тапсырысымен, практика кезінде орындаған жұмыс тәжірибесіне сүйеніп, ғылыми зерттеулердің басым бағыттарына бағдарлануы тиісті екенін ұмытпаған жөн. Тақырып ғылымның, бизнес-процестің даму перспективаларын ескере отырып, өзекті болуы керек.

Жоғарыда сипатталғандай, барлық дерлік бағалау әдістері бір уақытта формативті және суммативті бағалаудың функцияларын жүзеге асыра алады. Соңғы жылдары бағалау кезінде интегралды (түпкілікті) және элемент бойынша (тұрақты) тәсілдерді біріктіру қажеттілігі отандық білім беру саласында рейтингтік жүйенің мықты позицияларды иеленгендігіне әкелді. Өйткені ол нақты құрылымдалған, нәтижеге бағытталған, студенттердің жетістіктерін жан-жақты бағалауды қамтамасыз етеді [2]. Сонымен, *рейтинг* – оқу пәні, курсы бойынша студенттердің оқу іс-әрекетінің барлық түрлерінің нәтижелерін интегралды (жиынтық) бағалауы. Сонымен қатар, студенттердің рейтингі дегеніміз – бұл олардың жеке академиялық жетістіктерінің ағымдық бақылау тапсырмаларын орындағаны үшін берілген ұпайларда көрсетілген формаланған шкаласына сәйкестігінің деңгейі. Білім беру бағдарламасында алатын орны бойынша рейтингтік жүйе ағымдық бақылау мен аралық аттестаттау моделін біріктіреді,

өйткені ол семестрдегі жұмысты бақылаумен қатар, пән бойынша қорытынды нәтижені бағалауға мүмкіндік береді.

Осылайша, автор тәжірибе жүзінде кезкелген елдегі оқу процесінде кездесетін әрі пайдаланылатын бағалау құралдарып сипаттап, оларды салыстырып талдады. Әрі қарай, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің қашықтықтан оқу процесінде оқытудың кезкелген деңгейінде және бөліміуде, *dl.kaznu.kz (moodle)* жүйесіндегі бағалау құралдарына тоқтап кетеді. Ескерте кететін жайт, бұл құралдардың әмбебаптығы оларды күндізгі оқу бөлімінде де қолдануға мүмкіндік береді, яғни, автордың айтуынша, олардың арқасында оқыту және бағалау процесі жеңілдеп, оның объективтілігі артады.

Бұл жүйеде цифрлы заманға сай келетін оңай, ыңғайлы әрі түсінікті онлайн бағалау құралдары енгізілген. Олардың ішіндегі ең маңыздысы «Тапсырма» деп аталатын редакторлық функция. «*Тапсырма*» функциясы оқытушыларға *Moodle* жүйесіне коммуникативті тапсырмаларды қосуға, студенттердің жұмыстарын жинауға, оларды бағалауға және олардан кері байланыс алуға мүмкіндік береді. Өз кезегінде, студенттер кез-келген сандық контентті (файлдарды), мысалы, Word құжаттарын, электронды кестелерді, суреттерді, аудио немесе видео файлдарды жібере алады. Сонымен қатар, оқытушы студенттерден жауаптарын мәтіндік редакторға тікелей енгізуді талап етуі мүмкін. «Тапсырма» функциясы, сонымен қатар, оффлайн орындалатын (мысалы, өнер заттарын құру кезінде) және цифрлы нысанда ұсынылуын талап етілмейтін, сайттан тыс жауаптар үшін де қолданылуы мүмкін. Тапсырманы бағалау кезінде оқытушы комментарийлер түрінде түсініктеме қалдыра алады, студенттің түзетілген жауабын немесе аудио-шолуы бар файлды жүктей алады. Жауаптар жеке бағалау шкаласы бойынша қойылатын баллдармен немесе рубрикалар сияқты «жетілдірілген» әдістермен бағалануы мүмкін. Студенттің қорытынды бағасы электронды сынып журналына енгізіледі.

Әрине, *Moodle* жүйесінде тапсырмаларды әр түрлі нысанда құрастырып, енгізуге болады. Олардың ішінде оқытушылар мен студенттер үшін танымал түрі тест тапсырмасы болып табылады. Қашықтықтан оқу сайтындағы «*Тест*» редакторы оқытушыға әр түрлі сұрақтардан тұратын тесттер жасауға мүмкіндік береді.

Тесттің нысандары келесідей болуы мүмкін: бірнеше әрекеттерді қолданумен тест түрі, сұрақтар банкінен таңдалатын, арнайы бағдарлама арқылы араласып тұратын сұрақтардан немесе кездейсоқ сұрақтардан тұратын тест түрі. Тест тапсырмаларын құрастырғанда, оқытушы уақыт шегін, әрекеттер санының шегін орнатса болады. Студенттің әрбір әрекеті (*Эссе* сұрақтарынан басқалары) автоматты түрде бағаланады және бағалар журналына жазылады. Сондай-ақ, оқытушыға бұл бағдарламалық редактор тесттен өтетін студенттерге еске түсіру немесе ойға салу функциясын, кері байланыстың болуын немесе болмауын, және дұрыс жауаптарды таңдатуды енгізуге, сонымен қатар, студенттерге дұрыс жауаптар қашан көрсетілетінін таңдауға мүмкіндік береді.

Moodle жүйесінің ережелері бойынша тесттер келесі жағдайларда пайдаланылуы мүмкін:

- 1) курстың емтиханында;
- 2) аяқталған тапсырмаларға арналған немесе тақырып соңында қолданылатын мини-тест түрінде;
- 3) аралық емтихан сұрақтарын қамтитын қорытынды емтиханда;
- 4) орындалған жұмыс туралы жедел кері байланыс алу үшін;
- 5) өзін-өзі бағалау үшін.

әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің қашықтықтан оқыту нысанында *dl.kaznu.kz* жүйесінде пайдаланылатын тест түрлері 1-ші кестеде көрсетілген.

Кесте 1 - әл-Фараби ат. ҚазҰУ dl.kaznu.kz жүйесінде пайдаланылатын «тест» тапсырмаласының нысандары

№	Тест түрі	Сипаттамасы
1.	«Көптік таңдау» сұрақтары	Берілген тізімнен бір немесе бірнеше дұрыс жауапты таңдауға мүмкіндік береді.
2.	«Шын /Жалған» жауабын таңдау	«Көптік таңдау» сұрағының қарапайым түрі, ол екі мүмкін жауапты ғана ұсынады: «Шын» немесе «Жалған».
3.	«Сәйкестікті» анықтаушы	Бірнеше сұрақтардың әрқайсысына жауапты мүмкін жауаптар тізімінен таңдалады.
4.	«Қысқа жауап»	Жауап ретінде бір немесе бірнеше сөзді енгізуге мүмкіндік береді.
5.	«Сандық жауап»	Өлшеу бірліктерін ескере отырып, берілген бірнеше нұсқамен сандық жауаптарды салыстыруға мүмкіндік береді.
6.	«Эссе»	Бірнеше сөйлемнен немесе абзацтардан жауап беруге мүмкіндік береді (оқытушының қолымен бағалануы керек).
7.	«Тіркемеленген жауаптар» (Cloze)	Бұл типтегі сұрақтар өте икемді, бірақ оларды тек «Көптік таңдау», «Сандық жауап» немесе «Қысқа жауап» секілді құрылған сұрақтарды құратын арнайы кодтармен мәтін енгізу арқылы жасауға болады.
8.	«Жетіспейтін сөздерді таңдау»	Сұрақ мәтініндегі жетіспейтін сөздер ашылмалы мәзірлердің көмегімен толтырылады.
9.	«Есептелетін» сұрақтар	Есептелетін сұрақтар сандық сұрақтарға ұқсас, тек тестілеу кезінде жиыннан кездейсоқ таңдалған сандарды пайдаланады
10.	«Көптік есептелетін» сұрақтар	Бұл сұрақтар «Көптік таңдау» түріндегі сұрақтар сияқты ұйымдастырылған, тек онда жауаптар ретінде сандық формулалар қолданылады. Формулалардағы мәндер тестілеу кезінде алдын-ала анықталған мәндер жиынтығынан кездейсоқ таңдалады.
11.	«Мәтінге сүйреп апару»	Мәтіндегі жетіспейтін сөздер сүйреп апарумен (компьютерлік тінтуір арқылы) толтырылады.
12.	«Маркерлерді сүйреу»	Маркерлер фондық суретке сүйреледі.
13.	«Суретті сүйреу»	Сурет немесе мәтін фондық суреттегі аймаққа сүйрелуі керек.
14.	«Қарапайым есептеулер»	Сандық сұрақтарға ұқсас, «Есептелетін» сұрақтардың қарапайым нұсқасы, бірақ тестілеу кезінде белгілі бір жиынтықтан кездейсоқ таңдалған сандарды қолдану керек.
15.	«Сәйкестікті анықтаушы кездейсоқ сұрақтары»	«Сәйкестікті анықтаушы» сұрағына ұқсас, бірақ нақты санаттан кездейсоқ таңдалған «Қысқа жауап» түріндегі сұрақтардан құрылады.
Ескерту – [3] негізінде автор өзі құрастырған		

Кестеде көрсетілген тесттерді құру нысандарынан басқа, *Moodle* жүйесінде *SCORM* (Sharable Content Object Reference Model) бағдарламалық пакетінде тапсырма түрі ұсынылады. Бұл, білім беру нысандары үшін келісілген стандартқа сәйкес, арнайы бағдарлама арқылы жинақталған файлдар жиынтығы. *SCORM* модулі оқытылатын курстарға *архив* түрінде жүктелген *SCORM* немесе *AICC* (Aviation Industry Computer-Based Training Committee) пакеттерін қосуға мүмкіндік береді. Оның мазмұны, әдетте, бірнеше беттерде көрсетіледі, және беттер арасында *навигациясы* (жылжыту функциясы) бар. Контентті көрсетудің әр түрлі нұсқалары ұсынылады: «қалқымалы терезе», «мазмұнын көрсету», «жылжыту кнопкалары бар» және басқа. *SCORM* пакеттерінде, әдетте, сұрақтар болады, ал жауаптардың бағалары бағалау журналына жазылады.

Солайша, *SCORM* келесі жағдайларда да пайдаланылуы мүмкін:

- Мультимедиялық контент пен анимацияны ұсыну үшін;

➤ Бағалау құралы ретінде.

Жоғарыда талданған тест тапсырмаларының түрлерінен басқа, dl.kaznu.kz жүйесінде енгізілген келесідей бағалау құралдары бар – олар «семинар» және «форум».

«Семинар» студенттердің жұмыстарын жинауға, қарап шығуға, оларға сын-пікір жазуға және оларды өзара бағалауға мүмкіндік береді. Студенттер өз жұмыстарын кез-келген файл түрінде ұсына алады, мысалы, Word құжаттары мен электрондық кестелер түрінде, сонымен қатар олар мәтіндік редактордың көмегімен мәтінді тікелей берілген аяға енгізе алады. Енгізілген материалдар оқытушы белгілеген бағалау формасының бірнеше критерийлері бойынша бағаланады. Курстастарын бағалау процесі және бағалау формасын түсіну оқытушы алдын ала ұсынған материалдардың мысалымен және бағалауға арналған сілтемемен жүзеге асырылуы мүмкін. Сондай-ақ, студенттерге бір немесе бірнеше курстастарының презентацияларын бағалау мүмкіндігі беріледі. Қажет болса, жіберілетін жұмыстар мен сын-пікірлер жасырын болуы мүмкін. Нәтижеде, студенттер семинарда бағаның екі түрін ала алады – өз жұмысының бағасын және курстастарының жұмысын бағалағаны үшін алған бағаларды; бағаның екі түрі де бағалау журналына жазылады.

«Форум» нысаны қатысушыларға асинхронды режимінде, яғни, ұзақ уақыт бойы, өзара әрекеттесуіне мүмкіндік береді. Бірнеше форум түрлері таңдауға ұсынылады, мысалы кез-келген адам кез-келген уақытта жаңа пікірталасты бастай алатын стандартты форум; әр студент бір пікірсайысты бастай алатын форум, немесе студенттерден басқа студенттердің жауаптарын көрмей тұрып алдымен хабарламаға жауап беруін талап ететін «Сұрақ-Жауап» форумы.

«Форум» редакторы бағалау процесін жақсартуға және ыңғайлатуға арналған бірнеше операцияларды ұсынады. Мысалы, оқытушы форумдағы хабарламаларға файлдарды тіркеуге рұқсат берсе, тіркелген суреттер форум хабарламасында көрінеді. Қатысушылар форумға жазылса, олар форумдағы жаңа мәлімдемелер туралы хабарламалар алатын болады. Оқытушы келесі жазылу режимдерін орната алады: ерікті, мәжбүрлі, автоматты немесе жазылуға толығымен тыйым сала алады. Қажет болған жағдайда, оқытушы студенттерге белгілі бір уақыт аралығында форумның хабарламаларының белгіленген санынан артық хабарлама жіберуге тыйым сала алады. Форумды бағалау құралы ретінде қалайша қолдануға болатынын талдасақ, оның жазбаларын оқытушылармен қатар студенттер де бағалай алады (тең құқылы бағалау/сараптама). Нәтижеде, қорытынды бағаны қалыптастыру үшін баллдарды біріктіруге болады, ол бағалау журналына жазылады.

Жалпы айта кетсек, қашықтықтан оқу жүйесінде қолданылатын бағалау шкаласы күндізгі оқу бөлімінің бағалау критерийлеріне ұқсас, бірақ дегенмен, «жақсы» және «қанағаттанарлық» бағаларының мәндері жоғары (Кесте 2).

Кесте 2 - Moodle (dl.kaznu.kz) жүйесіндегі бағалар шкаласы

Ең жоғары баға	Ең төмен баға	Әріп
100,00%	95,00%	A
94,99%	90,00%	A-
89,99%	85,00%	B+
84,99%	80,00%	B
79,99%	75,00%	B-
74,99%	70,00%	C+
69,99%	65,00%	C
64,99%	60,00%	C-
59,99%	55,00%	D+
54,99%	50,00%	D
49,99%	0,00%	F

Ескерту – [3] дереккөзден алынған

Қазіргі күнде қашықтықтан оқыту, бір жағынан өте танымал, ал екінші жағынан, студенттерді объективті бағалау мәселесі өткір етті деуге болады. Қашықтықтан оқу және емтихан тапсыру кезінде студент қабылдаушының көзінен қаншалықты алыс болса да, оның надандығын жасыруға мүмкіндік көп. Әзірге осы күнде бұл мәселені шешудің ең жақсы бақылау тәсілі болып саналатын – прокторинг. Ол онлайн режимінде тест немесе емтиханнан өтуге мүмкіндік беретін жүйе, сондай ақ, тапсырушының тұлғалығын дәлелдеуге мүмкіндік береді, оның мінез-құлқын және оның компьютер экранында болып жатқан жағдайға, оның көшірмейтініне, есептерді шығару үшін басқа адамдардың көмегіне жүгінбейтініне, жауаптарды Интернет желісінде іздемейтініне көз жеткізуге мүмкіндік береді. Бастапқыда прокторинг 2008 жылы АҚШ-та емтихандарды қашықтықтан басқару үшін қолданыла бастады [4]. Уақыт өте келе, прокторинг оқыту саласынан басқа да мәселелерді шешуде қолданыла бастады.

Қорыта келгенде, оқу процесінде қандай да болмасын дәстүрлі немесе жаңа бағалау әдістері қолданылуына қарамастан, студенттердің үлгерімін бағалау объективтілік принципіне сай келу тиісті, сонымен қатар студенттердің де бағалау процесіне белсенді тартылып, жауапкершілік алғаны дұрыс және тиімді. Бағалау әдістердің әртүрлілігі мен объективтілігі оқу процесінің қатысушыларына цифрлы ортада кең таңдауға қол жеткізуге мүмкіндік береді, білім сапасын жақсартады және білімге құштарлықты арттырады.

Пайдаланылған дереккөздер:

1. Игнатьева Р.А. Современные методы оценивания результатов обучения на уроках технологии. Интерактивное образование. Электрондық газет. №64 басылым, 2016 сәуір айы. URL: <http://io.nios.ru/articles2/80/82/sovremennyye-metody-ocenivaniya-rezultatov-obucheniya-na-urokah-tehnologii>
2. Блинов В.И. Образовательный процесс в профессиональном образовании: учебное пособие для вузов / В. И. Блиновтің жалпы ред. – Москва: Юрайт баспасы, 2019. - 314 б. Электрондық ресурс: URL: <https://urait.ru/bcode/438323>
3. әл-Фараби ат. ҚазҰУ қашықтықтан оқу жүйесі. URL: <https://dl.kaznu.kz>
4. Ивлева Е. Прокторинг: что это такое и как он может помочь компании? Электрондық журнал HR-Journal, 2019, маусым айы. Электрондық ресурс: URL: <http://www.hr-journal.ru/articles/op/proctoring.html> © HR-Journal.ru